

74563

BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ

74563

No. 2913

STUDII PEDAGOGICE:

INDIVIDUALITATEA

DEPRINDEREA

DE

Dr. TOMA DICESCU

PROFESOR

LA ȘCOALA NORMALĂ „CAROL I” DIN CÂMPULUNG

CÂMPULUNG

TIPOGRAFIA ȘI LEGATORIA DE CARTI GHEORGHE N. VLADESCU

1900

PREȚUL 60 bani.

Ministerul
structura publica
BIBLIOTECA PEDAGOGICA

BIBLIOTECA PEDAGOGICA

2913

STUDII PEDAGOGICE:

INDIVIDUALITATEA

6234376

DEPRINDEREA

DE

Dr. TOMA DICESCU

PROFESOR

LA ȘCOLA NORMALĂ „CAROL I” DIN CÂMPU-LUNG

CÂMPULUNG

TIPOGRAFIA ȘI LEGATORIA DE CARTI GHEORGHE N. VLADISCU

1900

1956

74563
Cote.....
inventar.....159400

RC157/01

Tote exemplarele vor purta semnătura autorului.

A. T. Dicescu

B.C.U. Bucuresti

C159400

74563

INDIVIDUALITATEA ¹⁾

„În considerațiune individualitatea școlărilor tăi.“
(DIESTERWEG)

„Nu este un suflet nu este un corp ce se formăză: este un om“ ²⁾.

(MONTAIGNE)

„Nimic nu e mai greu de cât priceperea întregi individualități“.

(NIEMEYER)

I.

Pentru cel ce și-a ales vocațiunea de a forma pe omul-viitor, pe lângă alte cunoștințe, cea mai importantă este cunoștința complectă despre om: despre natura sa, despre aptitudinile și dispozițiunile sale sufletești, despre legile de schimbare la care sunt supuse toate fenomenele psihice, într'un cuvînt conștiința vie despre puțința de perfecționarea continuă a omului.

Cu cât este mai imperfectă cunoștința naturii omenești și a demnității ei; cu cât avem în vedere mai mult pe omul fizic de cât pe cel moral: cu atât mai nedesăvîrșit va fi rezultatul educațiunii. Imperios dar se cere, să studiem omul din toate punctele de vedere. Și să se facă acésta cu multă luare aminte și cu

1). Aceste reflexiuni și observări pedagogice cu privire la „Individualitate“ s'au publicat pentru prima oară în revista *Învățământul primar*, anul 1895 numerele 5, 6 și 8.

2). Citatul acesta coprinde „în nuce“ întreaga înțelepciune pedagogică și ne reamintesc de înțelepciunea vechilor Eleni, de școala *socratico-platonică*, care a conceput și a intonat armonia strânsă dintre materie și spirit.

mult interes, neuitându-se că la unii predomină mai mult sentimentul, inima; la alții mai mult judecata; la un al treilea puterea voinței. Dar numai perfecta armonie a tuturor puterilor sufletești determină frumusețea psihică a omului cult.

Omul se simte bine numai în echilibrul tuturor tendințelor și aptitudinilor sale; și intelectul se dezvoltă liber și puternic în raport cu progresul tuturor puterilor spirituale. De aci dar cerința de a nu neglija, de a nu comprima pe unele din cauza altora.

Vom avea în vedere asemenea și *viața organică, raporturile somatice*, căci precum s'a mai spus, între puterile psihice și între forța fizică, existând un raport reciproc de causalitate, starea bolnăvicioasă a corpului influențează în rău asupra intelectului și vice-versa; precum și vicioziunea fizică influențează în bine intelectul și vice-versa. Această influență însă să nu ne-o închipuim așa de mare: efectul ei este mai mult o comprimare sau o favorisare a activității sufletești; și prin urmare activitatea înaintând mai bine sau mai rău, după împrejurări, va da rezultate mai mari, ori mai mici. Din acesta se explică nenumăratele grade variate ale talentelor și dispozițiilor morale și intelectuale, cum și modul dezvoltării lor. Cel puțin, într'o măsură oarecare, se bazează pe influența organismului fizic: variația și tăria puterilor psihice la ambele sexe și la diferite vârste. Acesta este cunoscut de toți și se pune în evidență mai mult pe timpul instrucțiunii.

Noi vorbim aci în genere, și lăsăm să treacă cu vederea câte-va excepții a unor bărbați iluștrii, cari deși cu corpul debil, au uimit lumea cu geniul lor. Exemple: Kant, Schiller, Scheiermacher, Descartes și alți câți-va. Dar aceste cazuri sînt rari.

* * *

Aprecierea puterilor sufletești nu este tocmai un lucru ușor, precum cred unii. Câte decepțiuni nu se întâmplă

în viață. De câte-ori nu greșesc părinții în aprecierea aptitudinilor copiilor lor, și în câte cazuri aceste aprecieri, făcute mai cu seamă de mame, nu sunt isvorite din vanitate și egoism!

O apreciere imparțială, justă și sigură poate s'o facă numai învățătorul, cum și toți acei cunoscători de copii, cari prin vocațiunea lor au stat și stau în directă relațiune cu copiii. Chiar acestora se ivesc dificultăți, căci în unele împrejurări trece mult timp până să se arate clar calitatea dispozițiilor; și apoi multe împrejurări îi împiedică de a pătrunde în firea activității interioare. Activitatea se formază treptat, fiind ajutată de solicitările externe și de impulsurile interne spre a se manifesta și în afară.

Cu cât este mai mică în copil puterea colectivă, cu cât mai puțin se ivesc dispozițiuni particulare, cu atât mai generală trebuie să fie și mijlocele de excitație și de formare, cu atât mai restrânsă specializarea direcțiunii. De aci se ivesc pentru școlile elementare legile simplității naturale, a intuițiunii și a hotărului materiei. Numai puține obiecte, dar de o putere formală generală, roditore pentru inimă și minte, sunt indicate de *natură*. Ele tot-d'a-una să pornescă din puncte de plecare generale, pe care Pestalozzi a căutat a le reduce la noțiunile: *vorbă, număr și formă*.

Dacă în școala primară nu ne vom opri la legi simple, deduse anume din legea individualității, prin excesul și gradarea unilaterală a excitațiilor, prin care se împiedică eficacitatea de o potrivă a puterilor fizice și psihice, se vor desvolta de timpuriu diformări și rătăcirii morale ale impulselor generale de cultură, cari mai târziu se vor ivi în viața intelectuală și fizică a adultului ca defecte ale unei educațiuni greșite. Inclinații și direcțiuni absurde ale voinței, alegeri greșite de vocațiune, prin iluziuni presumțioase de sine, sunt obișnuitele re-

sultate deplorabile ale unei premature culturii false ¹⁾).

Psychologia și pedagogia numesc *individualitate*, particularitățile tendințelor și direcțiunilor intelectuale ale fie-căruși om. Aceste varietăți, aceste nuanțe ale pecetei intelectuale merg până la minuțiositate, ca și liniile și trăsurile fisionomiei omenilor ²⁾).

Dacă observăm doi omeni, doi copii din aceeași părinți, gemeni chiar, ori cât de mare ar fi asemănarea lor fizică, totuși aptitudinile lor intelectuale vor fi în tot-d'a-una deosebite. Dacă două grăunțe de nisip nu sunt egale, cum dar să fie germeii logați a două suflete omenesci?

Și chiar dacă am da acestor copii gemeni o creștere în totul egală, în curând va eși la ivială varietatea dispozițiunilor lor sufletesci. Aparenta asemănare nu se bazează de loc pe egalitatea naturală a facultăților, ci pe micul grad de dezvoltare a varietății acestor daruri naturale. Copilul este un izvor de variațiuni ale vieții, numai la început ele sunt încă coprinse de o desă ceta. E un bobocel învăluit, din care se va nasce întregul pom, se va deschide flórea complectă.

Sufletul în corelațiune cu corpul are predispozițiuni individuale: *innăscute și dobândite*.

Numim predispozițiuni *innăscute* pe acelea ce prin exercițiu devin dexterități, și într'un înțeles mai restrâns

¹⁾. Opera înțeleptă, începută în școala primară, se va continua și în cursul secundar, ba chiar și la Universitate.

Putem considera școala primară ca prima treptă culturală unde se va lucra anume la dezvoltarea dispozițiunilor omului ca om, a căror dezvoltare va fi baza tuturor cercurilor de activitate: și conform acestora vom alege și materia învățămintului, cum și mijloacele.

Școala secundară pe baza primei trepte va dezvolta apoi și asorta puterile psihice după măsura predominării lor, pentru cercul de viață ce corespunde în Stat cu diferitele stări sociale și care se bazează pe activitatea intelectuală mărită prin cunoștințe științifice (clasice și reale).

În fine Universitatea determină treptele precedente prin principii generale și prin maturitatea personalității morale, cu lărgirea diferitelor cercuri de activitate specială a științelor și a artelor, pentru diferitele chemări ale vieții publice.

²⁾. Negreșit în această privință noi nu vom merge până acolo unde a mers un Lavater [*Physiognomik*], ori un Gall [*Phrenologie*].

al cuvîntului un fel de măsură de capacitate a fie-căruia; iar *dobândite* sunt acele fenomene psihice ce se nasc din contactul organismului cu mediurile oferite de lumea externă, precum și cu modificările ce se operează în decursul timpului sub înriurirea educatorului, a mediului social și a altor cauze ocazionale.

Pe baza acestor fenomene să se desvolte individualitatea spre a se forma cu timpul o personalitate liberă. Natura și cultura dau omului întipărirea individualității sale. Amândouă trebuie să se completeze reciproc. Se poate, că un individ a moștenit bune dispozițiuni pentru știință, înțelepciune, cu toate acestea nu manifestă în cursul vieții sale nici o dorință de a pune în activitate aceste dispozițiuni originale; în acest cas individul a fost supus schimbărei dispozițiunilor sale naturale prin hrană și enervațiune chiar înainte de nascere, ori prin educațiune neîngrijită după nascere, prin sôrtă și modul de traiu.

Se mai poate întâmpla ca la unii să fie la început mici dispozițiuni naturale pentru studiu; aceste dispozițiuni neînsemnate, prin înriurirea factorilor modificali pot a se mări și a se împuternici pînă într'atata, în cât nisce copii, născuți din părinți fără cultură, să ajungă prin silință și bună conducere savanți chiar. Aceste casuri sunt dese. Fără ôre-carî predispozițiuni naturale, fie măcar cât de rudimentare, acesta n'ar fi nici o dată posibil!

Luarea în considerațiune a individualității elevului conduce la rezultate satisfăcătoare în educațiune. De aceea se nasce pentru pedagog datoria nobilă, dar grea, să *studieze*, precum zice Rousseau, individualitatea școlarilor, dar să o și *respecte*, căci numai urmând ast-fel vom putea ajunge să formăm ômeni, *ômeni de caracter* 1).

1). *Originalitatea* ca un dar sfânt al naturii și *individualitatea*, ca suma dispozițiunilor innăscute și dobândite, trebuiesc respectate și cât se poate cruțate. Educațiunea trebuie să începă dezvoltarea omului întreg din acest germen cunoscut al dispozițiunilor individuale, conform marelui principiū, că cele noi să se lege de cele cunoscute, și ceea-ce este elevul înainte de educațiune poate și trebuie să fie unicul punct de plecare și de relațiune în educațiune. [Fröhlich].

Acest studiu al naturii copilului, destul de greu în sine, devine și mai greu, și adesea ni se prezintă chiar ca o problemă de tot grea de deslegat, mai cu seamă atunci când învățătorul are sub conducerea lui un număr prea mare de școlari, lucru ce nu este o raritate în școlile noastre.

De asemenea nu este lucru ușor a iniția pe cine-va în arta de a face aprecieri juste asupra individualității. Condițiunile fiind foarte variate, noi ne vom încerca să enumerăm numai pe cele mai generale.

Acastă artă se dobândește numai prin cultură multilaterală, teoretică, și practică, și prin experiență pedagogică proprie. Învățătorul pe lângă cunoștințe speciale de natura omenescă și de dezvoltarea ei, trebuie să aibă el însuși cultură estetică și socială; să nu fie strein de curentul social ce agită și mișcă viața actuală și care influențează opera noastră de educațiune foarte mult. De asemenea trebuie să cunoască individualitatea popoului; cât e posibil și traiul familiei școlarilor, cum și caracterul părinților copiilor.

Acestea toate ne conduc pe calea observațiilor, ce sunt izvorul principal pentru aprecierea individualității.

Observațiunile pot fi de trei feluri: 1) observări asupra noastră înși-ne; 2) observări asupra școlarilor noștri; 3) observări făcute de alții asupra școlarilor.

(I)

Observări asupra noastră înși-ne

a) *Acțiunea reușită este școla curajului.* Omul, când voește, ce trebuie să voinască, *poate*; și progresul său în cultură nu este împedat prin nimic alt de cât prin lipsă de bună-voință și încredere în puterile sale. De aceea educațiunea trebuie să năzuiească a întări la începători impulsul și simțul de progres, și să transforme în plăcere și iubire greutatea primelor încercări. «*Plăcerea este flăcarea activității.*»

Posibilitatea de a reuși trebuie să fie prezentă, adică să existe. Să nu oferim nimic, ce ar fi prea ușor, căci puterea nu se oțelesce cu această ușoară muncă; dar nici ceva prea greu, căci atunci puterea se paralizează. Nici să nu măsurăm cu aceeași măsură lucrările școlarelor. De aceea ni se pune ca un postulat important în educațiune, să avem pururea în considerațiune naturile cele slabe, la care se poate nimici foarte lesne conștiința puterii lor, și prin urmare și curajul de încercare s'ar putea stinge chiar de la început.

b) *Mărimea efectului ne convinge de mărimea puterii ce produce efectul.* De aceea învățătorul să observe neconținut efectul procedurilor și măsurilor aplicate în educațiune. Efectul variază al uneia și aceleleași măsuri pot să aibă ca cauză numai natura variată a elevului. Deci să potrivim legile generale ale culturii după măsura personalității elevului.

c) *Să nu ne forțăm a impune elevului întipărirea personalității noastre.* Să nu uităm că în elev noi dezvoltăm nu natura noastră, ci al său. Să nu-i impunem dar forma streină, căci ne-ar imita forțat, ar deveni ipocrit, și propriile sale calități s'ar oprima! Să-i fim numai un exemplu-model, să personificăm noi, cu propria noastră persoană *virtutea*, pentru ca elevul vedând-o neconținut, să se familiarizeze cu ea; adică să învețe a practica *virtutea* prin obișnuința zilnică.

Influența bunelor exemple are de scop însă nu numai o imitare superficială, aparentă, ci de a face ca fie-care să fie în adevăr așa, cum se arată că este. Internul dar să se modifice. Un cuvânt însă de explicație și aici nu este de prisos. Bunul exemplu are puterea soroarei primăverii. El, soroarea, pătrunde totul, deșteaptă și învioră cu căldura razelor sale toate plantele, florile și buruienile; dar flórea nu se va face nici odată buruiună, nici buruiuna flóre. Fie-care a devenit ceea-ce este conform germenului său.

d) Invățătorul să-și amintescă în tot-deauna de devoltarea propriei sale copilării.

e) Să observe cu atențiune și activitatea colegilor săi, comparând-o cu a sa ¹⁾.

f). Să procedăm cu prudență, să nu punem mare temeiū pe prima impresiune, și aprecierile noastre să nu le comunicăm prea repede altora, ca să nu-și formeze o opiniune defavorabilă de unii elevi, ori să-și dobîndescă prea multă încredere în alții, ce este de asemenea foarte păgubitor în educațiune. Vederi'e și aprecierile noastre, necontrolate în de-ajuns, să le ținem dar în noi, câtă-va vreme, *cu inimă umană*; și de e nevoie de ore-care rectificare, le vom rectifica, iar de sunt probate ca juste, precise și determinate le vom întrebuița cu succes în tratarea individului.

g) Observațiunile să fie imparțiale, liniștite, așa cum se cuvine unui bun educator, și să se continue mai mult timp. Vom supune apoi aceste observațiuni unui control serios, le vom compara cu observațiunile făcute într'un timp anterior, tormulând la sfârșit ca încheere o apreciere sumară.

* * *

O materie interesantă ar fi, pentru discuțiunile din conferințele didactice, încercările de *semiotică* și caracterisări psihologice făcute asupra elevilor, spre a se consulta apoi cu toții despre metoda rațională de tratare în diferite clase, cu elevi de diferite caractere.

Insist asupra acestor caracterisări, din cauza importanței lor. Ar fi bine ca orî-ce învățător să noteze regulat observațiunile, presupunerile personale, manifestările felurite ale școlarilor, experiența căpătată în urma mijlócelor

1) E de lăudat dispozițiunea Ministerială de a permite membrilor corpului didactic primar ca un ore-care timp să aibă ocaziune de a observa pe colegii lor în exercitarea funcțiunei. Ar fi de dorit însă ca aprecierile acestor visitatori de școle să se publice negreșit în «Buletinul Oficial», pentru instruirea tuturor, adică spre binele și folosul școlei.

întrebuințate. Cu acest riguros studiu, învățătorul are ocaziune a se controla chiar pe el însuși, punând pe aceste rezultate pozitive baza *dieteticei* sufletului, întrebându-l și noi cuvântul admis de unii pedagogi.

Chiar greșelele făcute de unii în diferitele proceduri, cum și în observările de felul acesta, ar servi pe viitor pentru înaintarea instrucțiunii.

Herbart (Reliquien) pune mare valoare pe caracterizarea elevilor, dând povețe a se ține așa numite registre de *individualitate*. Și alți pedagogi și oameni de școală recomandă acest mijloc escelent de a cunoaște individualitatea. Intre alții cităm mai cu seamă pe *Hehr* (*Pædagogische Blätter*), ale cărui scrieri ne servesc nouă de călăuză în multe ocazii.

Orî-ce învățător este dator să cunoască cât se poate mai bine pe fie-care din elevii săi pe timpul instrucțiunii, făcând după cum am dis caracterisări amănunțite, cari caracterisări devin și mai necesare mai cu seamă în timpul promovării dintr'o clasă într'alta; pentru că un școlar rău ar putea să înșele la început pe noul lui învățător, și apoi mult timp s'ar perde în zadar până când noul învățător, să-și facă singur cercetările spre a-și cunoaște lumea școlară. Tocmai din aceste considerațiuni n'am cuvinte în de-ajuns să desaprobat schimbările, ce s'ar face în corpul învățătoresc, în cursul anului, fără nici un interes didactic.

(2)

Observări făcute asupra școlarilor

a) *Obiectul observării noastre trebuie să fie natura întregă a copilului*. Dacă se dezvoltă mai mult *intelectul*, atunci inima perde din ce în ce din impresionarea ei, pentru bunătațe, afecțiune, indulgență. Este adevărat, că predilecțiunea pentru știință crește, dar se slăbește puterea activă a voinței, depărtându-ne de viața practică.

Deja Cicerone cere, în observarea ființei individuale, observarea dispozițiilor intelectuale și morale. Plato și Aristoteles sunt de părere că cultura intelectuală fără cultura egală morală este primejdioasă. Fără morală omul este, după părerea lor, creatura cea mai sălbatică, fiind sprijinit de armele spirituale.

Desvoltarea unilaterală a sentimentului, a fantasiei, fără un exercițiu măsurat al intelectului și a puterei voinței, conduce mai târziu peste hotarul realității raționabile, turbură judecata prin himere, ne duce la fanatism și superstițiune.

Exageratele exerciții ale memoriei, fără suficienta pricepere a coprinsului, naște lipsă de reflexiune, abrutisare, superstiții: *fenomenele ignoranței, ce fug de luminele științei adevărate.*

O măsură potrivită și egală în excitarea și exercitarea puterilor perceptive și active din contră liniștește inima, luminează rațiunea, ne face tot-d'a una prudenti. Să întărim dar puterea slabă prin cea predominantă, să evocăm un echilibru al puterilor receptive, să contopim viața sensibilă și intelectuală la un loc.

b) *Modul și timpul observărilor noastre.* Invățătorul va observa în tăcere toate apucăturile elevilor săi. Tocmai atunci când nu este nici o încordare în suflet, când elevul nici nu se crede observat, tocmai atunci se arată naturelul lui adevărat. De aceea vom observa copilul, cum se arată la bucurie, la întristare, la joc; cu ce se ocupă el mai mult, ce-l atrage, la ce rămâne indiferent, ce nu vroesce să audă, despre ce întrăbă el mai des. Chiar progresul intelectual se determină prin acesta. În privința silinței la învățatură vom observa, dacă se apucă de lucru cu serioșitate și o duce tot în acest mod până la sfârșit. Apoi nu ne va fi indiferent a observa care să fie cauza de progresază puțin: *lenevia, ori lipsa de judecată; lipsa de memorie, ori împovărară prea mare cu studii de prisos, ori pôte multele greutăți din cercul familiei.*

Vom observa asemenea cauzele progresării elevilor noștri, dacă prin multă silință ei înaintază, ori din cauza talentelor speciale, ori din cauza multului ajutor dat în familie ¹⁾, ori pôte din cauza altor stimulente: din multa iubire pentru profesor și părinți spre a le face bucurie; ori din ambițiune, din pismă, din dorința de a fi pismuit de alții. Tôte aceste nu sunt lucruri de prisos spre a fi observate, și educatorul conscient de misiunea lui nu va perde nici o ocaziune ce l-ar putea instrui.

În privința morală, când se fac cercetări despre călcarea regulilor disciplinare școlare, se va observa asemenea cu atențiune, cum se pörtă școlarul, ce greșeli anume comite, cum primește dojenile și eventual pedepsele etc.

(3)

Învătătorul să asculte și observațiunile altora: a părinților, ²⁾ a rudelor, a amiciilor familiei, a fraților conșcolarilor, și chiar a colegilor elevilor noștri.

Negreșit se pot presenta învățătorului contradiceri în aprecieri, căci fie-care apreciere asupra copilului pornește din impresiunea ce copilul a făcut aceluia ce-l judecă;

¹⁾ Ajutorul în familie se face ori de părinți, ori de așa numiții *meditatori*. Acest ajutor în unele împrejurări este de aprobat, în cele mai multe însă cazuri este de desaprobat.

Sarcina mediatorului constă în următoarele: să explice elevului tema dată, făcându-i clar ceea-ce el n'a înțeles tocmai bine în clasă de la explicația profesorului; să trateze materia din diferite puncte de vedere; și să siléscă pe școlarul a se aplica cu zel și cu statornicie la împlinirea datoriilor sale.

De multe-ori însă, *am putea dice ca regulă generală apröpe*, mediatorii încröză ei însuși temele complect. Prin acesta ei aduc școlarilor cea mai mare pagubă, vorbind de viitor. Școlarul știind, că are asigurat ajutorul mediatorului, devine mai puțin atent în școlă, se lenevește, nu se deprinde să cugete și să lucreze singur, adică spontaneitatea nu i se dezvoltă, spiritul de inițiativă și de lucrare proprie devine zero, și se deprinde să înșele pe alții și pe sine însuși, declarând munca altuia ca a sa proprie.

²⁾ Părinții când confiază pentru prima oră pe fiul lor școlei sunt datori să dea învățătorului o iconă clară și adevărată despre fenomenele vieții fizice, intelectuale și morale ale copilului lor.

Duiösa mamă nu va uita să spuie învățătorului tot ce știe despre copilul ei, atât de bine cât și de rău, dacă în adevăr ține la el ca la tot ce are mai scump pe lume.

și modul impresiunii depinde și de la naturelul aceluia ce primește impresiunea, cum și de la acela ce contribuie la acesta.

Comparațiunea aprecierilor contrarii ne conduce la cunoșcerea mai intimă a însușirilor elevilor; anume vom observa cu atențiune ce impresiuni generale face elevul asupra orî-cuî. Dacă toți se mulțumesc de elev, afară de unu, fie acesta orî-cine ar fi, atunci elevul nu pôte fi nici prost, nici rău, ci acea persoană nemulțumită l-a apreciat greșit, orî îl conduce greșit!

*

Cu multă precauțiune trebuie sa întrebuițăm observațiunile nôstre în practica pedagogică, căci precum s'a mai đis, nimic nu este mai greu de cât priceperea individualității, și mai cu sémă a copiilor din cursul primar, chiar dacă am sci să deosebim dispozițiunile momentane sau naivitatea vârstei de ceea-ce este deja tipul caracteristic. La mulți copii aceste trăsuri hotărîtoare nu sunt manifestate în afară, dar sunt adânc plantate în inimă, și tocmai de aceea sunt așa de greu de aflat. Multe dispozițiuni naturale se desvoltă mai târđiú. Sunt amorțite mult timp și se ivesc pe neașteptate, la vre-o ocasiune de tot neînsemnată. Mi-aduc aminte, că s'a întimplat unui învățator de oraș, că în clasa lui un elev în timp aprópe de trei luni, să nu pótă ține în minte literile învățate, pe când cei-l-alti mergeau binișor înainte; el confunda deosebirele și asemănările la litere, de și învățatorul își da cea mai mare ostenelă cu el; dar de-odată, ca printr'o minune, într'o đi putu să citescă cuvinte cu siguranță, că și cei mai buni elevi, la cari s'a observat progresul treptat-treptat. Băiatul era blând, cam retras în sine și fôrte sficios. Întrebându-l învățatorul cum șcie de odată să citescă, pe când până acum nu putea face deosebire la litere, copilul răspunse cu naivitate; «*Păi de, acum o știú.*» Ne putem explica acest paradox ast-fel, că copilul în

trei luni pricepuse formele literilor, dar fiind ținut în lanțurile unei grele timidități n'a fost în stare să-și manifeste puțința de știință până ce a sosit momentul fericit, care rupse de odată această vrajă.

Afirm, că acest copil a devenit unul din cei buni școlari. A trecut liceul cu laudă, acum este un escelent student și mâine, de sigur, va fi podoba Universității noastre.

Nici nu se putea presupune că în el era un talent ascuns.

Educatorul practic va lucra adesea în taină, și când o nedumerire îi muncesce sufletul va face încercări, cu precauțiune, cam ce ar fi de aplicat, iar când necesitatea va cere ajutor grabnic va aplica și o cură mai eroică. Viața învățatorului printre școlarii lui este o școlă pentru el, unde el poate învăța mai mult de cât ar putea să învețe din cărți, negreșit, dacă el se va deprinde a observa cu atențiune tot ce-l înconjură, și dacă va întări și va perfecționa procedările sale didactice prin fie-care încercare *reușită* sau *nerușită*.

*

Ca să cunoșcem și să apreciem mai bine dispozițiunile intelectuale, trebuie să facem observațiunile noastre și în toate obiectele de studiu în parte, spre a ni se arăta marea varietate și după diferitele obiecte ale instrucțiunii. Așa unii copii arată memorie bună, dar pricep cu greu; ei primesc în memorie numai cuvintele, vorbele góle, în locul noțiunilor înțelese. Alții pricep lesne, dar au memorie slabă; unii au memorie bună pentru poezii și narațiuni, dar slabă pentru nume, numere, reguli, etc. Unii din contră au memorie, care prinde ușor, păstrează credincios și reproduce cu ușurință: aceștia numai sunt înzestrați de natură cu dispozițiuni intelectuale distinse.

Alte observări mai sunt dificultatea în cugetare și lenevia în reflexiune. Remedii nu ne lipsesc pentru a-

ceste defecte, ce se pot tămădui. Prin exercițiū gradat și prudent putem să întărim o memorie slabă. Pe cel greoiū și leneș în cugetare putem să-l obișnuim la spontaneitate formându-l judecata mai mult prin aplicațiuni variate de cât prin multe instrucțiuni.

Țic, putem să ajungem la ore-care rezultate, iar nu la absoluta perfecțiune. Ideea lui Jacotot, că toate întelegerențele s'ar putea egalisa, este cu totul falsă și n'ar trebui să mai ademenescă pe nimeni. Cu tot ajutorul special din partea învățătorului sunt mulți copii, cari trec *prin școlă* și prin *vietă* fără a se prinde mult de ei!

Mama natură, în formele ei organice, calculează în tot-d'a-una just și rare-ori greșesce, *în număr și măsură*. Numai naturei îi plac, în activitatea ei productivă, variațiunile, gradele, nuanțele. Prin acésta, natura a pus hotarul, pe care voind a-l trece ar fi o întreprindere zadarnică ¹⁾.

Dintre obiectele de studiū ce oferă mai multă greutate sunt anume acelea în care logica predomină punctul de vedere psihologic : gramatica, stilul, geometria calculul.

Unii întâmpină mare greutate să reproducă cu expresiuni bune gramaticale ceea ce de almintreiea pricep și știu bine. Dibăcia de a vorbi corect și frumos mai are și altă însemnătate. ²⁾ Recomand asupra acestui punct să se citiască vederile lui Erasmus.

La calcul, observăm la unii școlari o totală lipsă de talent.

În predarea tuturor acestor ramure să predomine înțuițiunea și comparațiunea, de asemenea multe exerciții și exemple, iar nu definițiuni seci și abstracțiuni.

1). Nu siliți natura
 Veți fi neplăcuți
 Cu talentul, care
 Nu sunteți născuți
 (*«Măgarul resfătat», Gr. Alexandrescu.*)

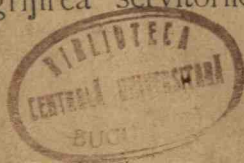
2). Despre acésta s'a vorbit în de-ajuns în No. 3 și 4 ale revistei, *Învățământul primar*, din anul 1895, la titlul: *Limba maternă în școlă primară*.

Dispozițiunile psihice prin instrucțiune le putem excita, desvolta și mări, dar nu le putem transforma sau potența, spre a putea ajunge la punctul culminant de egalitate printre toate masele de elevi. Trebuie dar a se ține compt de aceste observațiuni psihologice, *când se pun în discuțiune rezultatele diferitelor școle*. Mai adaug, că numai atunci se va lucra rodnic în agrul școlii românești, când de sus în jos și de jos în sus se va lucra cu tact, măsură, putere și conștiința de lucru; și când se va observa de toți, fără excepțiune, *consequența, consequența* în ceea ce este de lucrat și în ceea ce se lucră.

*

Gradațiunile individualității intelectuale ne oferă pe lângă raze luminoase și multe umbre, dându-se la ivială multe mistere psihologice. Este timpul să aruncăm o scurtă privire de compătimire și în viața intelectuală a acelor, de care natura a îngrijit într'un mod vitreg.

Ce privesc triste se arată învățătorului aci! Cât de greu este de a lumina această noapte spirituală! Cât de slabă se arată facultatea cugetărei, cât de încet merge cu ținerea de minte, cât de sărac este limbajul și cât de nedibace exprimarea puținelor idei! Chiar cele explicate de multe și iarăși de multe ori cu anevoie se pricep, pentru că numai de cât să fie din nou uitate! Unii din acești nenorociți pricep câte odată tot așa de iute ca și cei-l-alți copii desvoltați intelectual în mod normal, dar după o scurtă muncă intelectuală nu mai pot de loc cugeta, nici nu mai aud, nici nu mai ved, șed în școlă numai cu corpul, spiritul însă pare că le lipsese. Creerul acestor desmoșteniți ai naturii poate fi afectat: 1) prin dispozițiuni maladive, moștenite de la părinți; 2) prin vătămarea creerului din timpul copilăriei prin lovituri, bătae la cap, ori prin cădere din vina părinților, din neîngrijirea servitorilor, din nepăsarea

tuturor ; 3) prin inflamațiunea creierului după bóle acute ; 4) prin hrană próstă, necurătenia corpului etc. etc.

Acestea sunt cauze serioase ce pot împedica dezvoltarea creierului. Starea acésta neputincioasă pórtă numele de *idiotism*, ce are două trepte : început de idiotism și idiotism complet. Copiții din trépta întâia se înroléză în școlă printre cei cu mintea normală, de și pentru ei ar fi imperios necesar să se înființeze ca în alte state școle anume, spre a nu se răpi prețiosul timp al celor l-alti școlari, ori spre a nu fi chinuiți, silindu-i peste puterile lor să ajungă pe cei sănătoși. 1) Slăbiciunea minței la copiții coprinși de idiotism se manifestă prin repede obosire intelectuală. Cu asprime nu putem face nimic cu ei, ci numai cu multă răbdare, isvorită din iubirea de om. De a se vindeca radical de acésta slăbiciune este imposibil. Modificațiunii în bine însă se pot cu timpul aduce. Precum mușchiul slab prinde putere și dobândește facultatea de a se întinde printr'un exercițiu regulat și continuu, tot așa și germenii slabi intelectual pot întru cât-va fi desvoltați prin educațiune.

Noua lege a învățământului primar prevede óre-cari dispozițiunii în privința acestor copii urgisiți ai naturei, dar acésta nu este de ajuns ! Rămâne tot sarcina învățătorului prudent, care pătruns de sentimente de umanitate va ști să lumineze cătuși de puțin mintea greoie și aprópe întunecată a acestor fințe demne de compătimire.

II

Ca să învățăm, pe lângă talent, trebuie și plăcere, voință năzuitoare de a învăța. Voința omului fiind la început slabă, se întărește în aceeași măsură întru cât omul devine conșciú de sine însu-și. Și din intensitatea progresului concepțiunii putem trage concluzia despre

1). Este vorba de cei din trépta I, căci de cei din trépta II nici nu este locul de a ne ocupa aci, nefiind nici un mijloc de îndreptare.

puterea voinței cui-va. Acesta ne probază influența reciprocă a acestor două puteri: *rațiunea și voința*.

Caracterul își are rădăcina, sediul, în cercul gândirei și în voință. De aceea dacă voim să avem caractere tari, neșovăitoare, trebuie să mergă mână în mână cultura rațiunii cu o înțeleptă direcțiune a voinței. Trebuie să dezvoltăm dispozițiunile bune individuale, pe cele defectuoase să le împedim a se dezvolta, să le înlăturăm după putință, și să supraveghem formarea *caracterului copilăresc*,¹⁾ adică germeii și trăsurile naturale ale unei manifestări de voință, cum și direcțiunile acestei voințe, însușite prin adaptare.

Ca să aflăm mijlocele ajutătoare pentru a ajunge la scopul nostru, trebuie să cunoșcem mersul dezvoltării vieții sensibile a copilului; să cunoșcem apoi bine dispozițiunile sale bune sau rele. De aceea ne vom lua sarcina ca în câte-va linii să urmărim dezvoltarea psihică din prima copilărie.

Copilul posedă la început numai simțul «*Eului*» său; această cunoștință trece în conștiința de sine însu-și, din care încep a se ivi semne de voință, care se preface cu încetul în *putință*, latentă negreșit la început, și care se termină cu manifestarea acestei *putințe*. Și de la conștiința de sine însu-și se ajunge la conștiința de alții. Din acesta se nasc impulsurile sociabile, ce împing pe copii la joc și la relațiunea cu alți copii. Dar de odată cu acestea se ivesc și manifestări de încăpăținare, și facultatea *apetitivă* neînfrînată, care la început cam turbură liniștea, dar din ce în ce copilul începe să recunoască *drepturile celor mai tari*. Deja primul pas este făcut de a se deprinde cu supunerea la voința altora; și dacă *supunerea*²⁾ este în inima copilului, nici *iubirea*

1). Pentru copii mai bine s'ar dice *inclinări dobândite prin adaptare*.

2). Obișnuirea la supunere, dar nu la supunere orbă, va face pe copil primitor de toate influințele bune în viitor. Educațiunea spre *iubire* va face mlădișă inima copilului și o va înnobila treptat cu dezvoltarea intelectuală; iar *deprinderea în rabdare*, virtutea cea mai mare pentru toți, va pregăti pe copil pentru tot ce trebuie să învețe și ce este necesar să-și însușescă.

nu mai este departe, nici *statornicia*: calități ce sunt baza, pe care se ridică totă clădirea educațiunei.

Copilul poate să și cugete. Până ajunge însă aci, el vorbește expansiv, trece repede de la un lucru la altul; din ce în ce învață ce să vorbescă și cum să vorbescă; apoi pas cu pas ajunge să cugete mai departe, exprimându-se într'un limbagiū înțeles la început numai celor ce-l îngrijesc mai de aproape. Acum se manifestă impulsul *intuițiunei*, făcând repetate întrebări despre cauza și scopul lucrurilor ce-l înconjură.

✓ Acastă epocă a desvoltărei vieței sensitive a copilului poate înflori numai prin căldura iubirei părinteșci, și mai cu seamă prin iubirea neîntrecută și nesecată a duiósei mame, cum și prin duhul ce domnește în familie.

✓ Mama neînterupt trebuie să observe mersul natural al desvoltărei psihice a copilașului ei, să învețe a pricepe procedarea naturei, și să se inițieze ast-fel la o raționabilă dirijare a dispozițiunilor naturale copilăreșci.

Mama să se scobóre în sfera de simțire și înțelegere a copilului prin vorbe dulci, prin jocuri glumețe, prin tandrețe, prin ajutor grabnic la nevoile lui. Copilul începe a imita pe mama sa mângâind-o, surîdându-i; el începe a eși din îngustul său cerc de simțire și începe a prinde plăcere să placă și altora.

Când se ivesc isbucniri de voință neregulată, să nu credă mama, că această voință trebuie imediat înfrintă; dacă aceste manifestări nu sunt isvorite din vre-o indispozițiune fizică, atunci trebuie multă răbdare, multă prudență, câte odată indulgență, negreșit până unde se poate; pe de asupra totului, *consequența*, atât de necesară în educațiune în genere să nu se uite de mama înțeleptă; și în cas extrem, dar numai în cas extrem, va aplica și pedépsa corporală ¹⁾, însă nici odată aplicată

1) Numescă-ne ori cine înapoiată, noi ascultăm numai de sfaturile ómenilor practici, cu tendințe edificatóre, iar nu de aiurările unor visionari ipocriți, pentru cari totul este o marfă de exploatat! *Aici sunt fare...*

ca un mijloc de disciplină durceroasă, chinuitoare, și nici odată la cap!

Asemenea trebuie jocurile supravegiate și bine conduse. Jocurile de și în aparență sunt plăceri sensibile, ele însă pe lângă că sunt un escelent mijloc igienic, apoi ajută admirabil la dezvoltarea impulsului activității personale și la dezvoltarea fantasiei. În unele jocuri inima este viu excitată, în altele mintea se agereșce, puterile psihice se exersază și se aduc la conștiință. ¹⁾

Asemenea vom observa o procedare progresivă în jocurile copiilor: întâi cu lucruri, apoi cu alți copii; la început imaginațiunea lor atribuie obiectelor tot felul de calități, ba chiar viață, bunăoară în jocul cu păpușele; apoi crează situațiuni și în fine, conduși de principiul formativ, ajung să construiască și să formeze felurite obiecte. Acum este momentul ca să ferim fantasia copilului să nu ia direcțiuni greșite, cu înrîuriri funeste pentru viață.

Când facultatea percepțiunii se iveșce la copil, mama e datoră să-l plimbe în aer curat și liber, acolo unde variate obiecte se presintă nesilit sensurilor, și anume ochiului și urechii. Aci, în mijlocul naturei, ²⁾ mama va satisface curiozitatea micuțului ei fiu, *curiozitate*, ce se manifestă prin dese întrebări; ea îi va răspunde într'o limbă simplă și înțelăsă de mintea lui, cu un ton blând și duios. Tot aci va vedea mama ce influență au percepțiunile sensurilor asupra dezvoltării minții și inimii copilului; și acesta o va îndemna să dea și mai multă

¹⁾ A se vedea articolul nostru: „*Diesterweg despre grădinile de copii*,” din revista „*Gazeta Sătenului*,” anul al XI-lea, No. 7, 5 August 1894.

²⁾ Tyndal, prietenul sincer al naturei, recomandă chiar pentru adulți regulata plimbare în aer liber. El țice, într'o exprimare poetică, că atunci când deschidem ferestrele să intre aer curat, deschidem ferestrele Minervei. Dacă pentru oameni mari și aerul liber și curat, este atât de folositor, că atât mai vărtos pentru copii!

Și *Erasmus* ne recomandă cu multă căldură să facem de timpuriu pe copii prietenii cu mama natură:

«Ei trebuie să privească frumusețea cerului, bogăția pământului, isvorele clocotitoare, riuurile lin curgătoare, marea imensă, animalele felurite nenumerate, știind că toate acestea sunt create pentru folosul oamenilor; numai și numai cu și onul să servescă la rândul său lui Dumnezeu, creatorul său».

atențiune îngrijirei sensurilor. Mai tóte se desvoltă de la sine, dacá mama șcie să contribuěscă a se desvolta ochiul, organul sensului celui mai important pentru privirea lumii exterióre, care este și sensul geometric al spațiului. Percepțiunea sensului de spațiu conduce de sine la noțiunea de ce este mare, mic, înalt, mărunt, aprópe, departe etc. etc.

* * *

De mare influență pentru cultura vieței sensitive și morale este exemplul din familie.

«*Mult timp vasul păstréză mirosul de care a fost pătruns, când era nou*» (Horatius).

«*Tóte lucrurile ce vęd copiii împrejurul lor, tóle acțiunile, ce se petrec în ochii lor, să pórte întipărirea frumosului: a ordinei, a armoniei*».

Așa ne povățuește Platon. Și multe învățături putem lua din scrierile înțeleptului Platon. ¹⁾

Copii să fie feriți dar a fi martori la fapte și vorbe rele; și dacá cum-va vęd ceva rău, să-l vadă acolo, unde li-se deștéptă desgust, dispreț, dar să nu vadă acésta la persóne pe care le iubesc, căci veninul exemplor rele din familie se strecórá mai repede în inima copilului, fiind-că copiii consideră pe autorii vieței lor ca pe ființele eele mai scumpe din lume și demne de imitat.

Mediul în care trăește copilul, influințându-i fórté mult desvoltarea lui morală, din cauza aceea-ce se numește «*voluptas imitandi*,» ²⁾, de aceea amintim mamei să nu uite responsabilitatea cea mare, ce o au cu privire la copiii lor, pe cari n'ar trebui nici odată să-i lase la voia întâmplărei, nici exclusiv în îngrijirea

¹⁾ Fac o declarațiune, că eú ca eclectic, nu aparțin *exclusiv* nici unei școle pedagogice, iaú *adevărul* ori de unde îl găsesc. Eú fug de ceea-ce Bacon numia «*idola theatri*»; fug de *autoritatea absolută* a unui «*magister*» și după sfatul lui Descartes alerg numai după «*evidența rațională*».

²⁾ Aristoteles numește cu drept cuvânt pe om: (făptura care imiteză).

slugilor cari p^ote c^ă în prezența părinților se arată destoinici și bine-voitori cu copiii, dar în absența lor ei se p^ortă în cele mai multe cazuri, brutal și cu indifeerență, ori întrebunțeză adesea-ori cele mai nepotrivite mijloce ca să potolască sbuciumările și neastîmpărul micuților, fenomene isvorite din vioiciunea impulsului vital. De câte-ori nu s'a^u vedut copiii contractând chiar obiceiuri rele din purtarea *grosolană* și *imorală* a îngrijitorilor de copiii noștri!

Dacă tu mamă, vei supraveghea și crește tu însăși copilul t^u, dacă împreună cu dezvoltarea sa fizică vei observa și dezvoltarea dispozițiilor sale sensitive, dacă vei netezi ici și colea și vei avea ca țintă, înnobilirea inimei copilului t^u, vei semăna sculptorului, care își privește opera sa neconținut, și acesta din toate punctele de vedere, spre a se îndrepta și cea mai mică greșală!

Dar, durere, cât de mic este numărul mamelor, care trăesc numai pentru casa lor, pentru copiii lor! Unele n'a^u timp să se ocupe de ei, fiind în g^ona *traiului zilnic*, altele în g^ona *plăcerilor*! Și acestea sunt cele mai vinovate!

* * *

Școlarii începători p^ortă inconștient *tipul* viu al acelora ce le aparțin un *tip* caracteristic.

Acei de o educațiune mai îngrijită în familie sunt delicai, docili. Multora din copii le este propriu simțul de lealitate, de bună cuviință, de ordine și punctualitate, n'a^u înclinări spre vișii. Alții însă sunt din contra. Unii sunt mai astîmpărați, p^ote chiar prea liniștiți, pe când alții isbucnesc în risete și veselie. Și risul acesta sgotomos isvorășce din r^eutate, ori din batjocură r^eutăci^osă. ¹⁾

La mulți se iveșce și ambițiunea, ce nu este indiferentă la laudă sau dojană, și se manifestă prin silință.

¹⁾ Noi vorbim aci de *ris* ca defect, iar nu de mina plină de veselie, nu de acel *dulce suris*, pe care Pestalozzi îl numeșce «*balsamul vieții*».

Aceștia lucrează cu interes, cu zel și bună voință, pe când altora le lipsesc aceste calități, și trebuie necentenit îndemnați și forțați la datorie. ¹⁾

Unii au simț de compătimire, pe când pe alții pare că nu-i mișcă aproape nimic. Unii sunt supuși de bună voie, din dragostea către învățător, alții îi recunosc autoritatea lui numai de datorie, de frică.

Acei de o educațiune cu totul neîngrijită sunt îndărătnici și nesupuși ordinei și disciplinei școlii: leneși, gâlcevitori, capricioși, nemlădioși.

Resumând cauzele acestei diversități înșirăm: *inclinațiile înnăscute, cauze organice, excitarea bolnăvicioasă a sistemului nervos, exemplele familiei, și pe timpul frecventării în școală, și modul de conducere al învățătorului!*

Unele defecte pot fi numai exagerațiunea unei direcțiuni greșite a voinței. În sufletul copilului nu există încă pasiuni încheigate, hotărâte: nici nu se observă la copii o direcțiune durabilă a voinței. La dreptul vorbind ei nu posedă încă nici *virtuți* pronunțate, nici *viciuri*. Virtutea este o deprindere constantă, ce se poate dobîndi numai prin exercițiul permanent al binelui și combaterea răului. Și defectele numai atunci se pot numi viciuri, când voința liberă este subjugată de ele. În principiu școla primară are a face cu naturi încă nestrucate, de aceea să se lase dezvoltare liberă *naturelului* copilului, observându-se numai să nu degenereze, și nimic să nu împedecă dezvoltarea înclinărilor bune. Din fericire binele n'are efect izolat, fie-care calitate câștigată are în urma ei alta, și influența educativă se întinde tot mai general de cât s'ar aștepta educatorul numai la anumite ocaziuni. Educațiunea nu este un lanț de membre izolate; ea sémână mai mult unei forme

¹⁾ Dar să nu poruncim nimic, ce ar jigni vre-un *sentiment al copilului!* Neascultarea, nesupunerea atunci nu mai este un defect moral, ci produsul unor proceduri psihologice greșite!

de cristal, care sub influența priitoare se așeză regulat cu toate fețele sale, și de la care trebuie să depărtăm numai influențarea rea sau împedicătoare, spre a se putea păstra forma curată și nealterată.

* * *

Ca și oamenii mari și copiii sunt supuși la *afecte*, chiar violente câte odată, dar trecătoare; de sigur cauzele nu sunt mari, corespunzând sferei vieții copilului. *Rușinea, durerea, mânia, frica, spaima* s'gduiesc din când în când și sufletul copilului. *Mălmirea și nedreptatea* le simte copilul tot așa de adânc și de amar ca și oamenii mari, de și nu sunt tot așa de durabile, ștergându-se din sufletul lor lesne prin alte impresii noi. Educatorilor se recomandă de a evita excitarea acestor afecte și de a depărta totă influența rea asupra lor. De aceea mare prudență în alegerea și aplicarea pedepselor, fie fizice, fie morale, care trebuie să se bazeze pe eficacitatea lor psihologică asupra individului, la care se simte nevoia de a le aplica.

Morala socială impune educatorului de a instrui pe copil și în arta de a-și stăpâni afectele sale, ¹⁾ prin care ar putea deveni chinuitor altora. Cred că acesta se poate în școlă numai într'un grad oarecare. Aci este rolul familiei. Și pentru arta cea grea a *stăpânirii de sine* este numai școlă vieții în stare să completeze opera.

Cât nu se perde din instrucțiune cu această neînfrinare a gândurilor! Nici nu mai vorbesc de pierderea timpului din cauza nezdăvăniilor, cicălelilor și altor neorândueli și turburări ce izbucnesc ca din senin!

Și atrăgând aci atențiunea, să nu presupună cineva că eu mă contradic; acum vorbesc de *realitate* nu de *școlă ideală*, către care cu toții aspirăm, vorbesc anume de ceea-ce se petrece acum în școlă românească!

¹⁾ Posomorârea, plânsul, râsul etc.

* * *

Putem influența asupra culturii morale direct și indirect. *Indirect prin instrucțiune*. Influențarea directă este tot așa de variată precum sunt de variate și multilaterale situațiunile vieții.

Spre a ilustra puțin cele șise, să vorbim despre *ordine*, așa de mult necesară în învățămînt. Pe când educatorul obișnușce pe elev la ordine în obiecte exterioare și materiale: cărți, frequentare regulată, punctualitate la intrare, el lucrăză tot-de-odată și la ființa intelectuală și la cea morală a elevului, negreșit numai dacă se cunoșce bine de el jocul natural al facultăților intelectuale și morale ale elevului său. De a fi regulat și de a fi activ sunt două acțiuni, ce nici nu se pot presupune separate: una și alta este un lucru de obișnuire. ¹⁾

Elevul obișnuit la *ordine* și *activitate* face el, prin el însuși, experiență cât de bine-făcătoare sunt aceste calități, cât câștigă el prin însușirea lor. Intrebându-se des: ce am de făcut, își aminteșce de supunerea datorită, de pătrunderea lucrului; și această chestiune va deveni pentru el o chestiune de conștiință. Și conștiința este aprópe identică cu iubirea adevărului. Purtarea lui fiind corectă, n'are nevoie să ascundă ceva, orî să alerge la felurite scuze. Și chiar dacă a greșit, va fi prea mândru, voiū să șic *prea demn*, să alerge la minciună spre apărare: iată-l dar ajuns la simțul *de onóre*, și prin acesta la simțul *datoriei*.

Dar iubirea de ordine mai are de tovarăși: *economia* și *curățenia*, care și ea, curățenia, negreșit externă și internă, este considerată ca *columna esteticului*. Vedem dar că ordinea este baza tuturor virtuților și că o calitate se nasce din alta.

* * *

Condițiunile metodei ce trebue să urmeze educatorul în formarea acestor ființe mlădióse ce se numesc copii,

²⁾ «L'habitude, a dit Montaigne, est la reine et l'emperière du monde».

sunt depuse chiar în caracterul educatorului moral, și le putem reduce la aceste două importante și indispensabile calități: *iubirea* și *consequența*. Din aceste două elemente rezultă *atențiunea neîntreruptă*; din această tactul fericit, călăuzirea sigură, și o seriozitate plină de iubire și demnitate. Copilul se va obișnui de a fi condus cu *seriositate* și *blândețe*, și se va simți bine în această atmosferă morală, unde totul îi priesce; și chiar dacă din când în când va isbucni ușurința naturală sau aroganța spumătoare, care va cauza negreșit multă suferință, educatorul va învinge totul prin virtutea de aur, *răbdarea*.

Când totul se face calculat, cu intenții bune și bunăvoință, când toți vor da mână de ajutor: *societate, familie* și *școală*, lucrând cu toții în aceeași direcțiune, fenomenele descurajătoare în educațiune, despre care am vorbit, nu vor fi de cât niște momente, *critice în adevăr*, dar trecătoare!

* * *

Vigórea vitală este cauza de neastâmpăr, care prepară instrucțiunii și progresului regulat multe piedici. Urmările ușurinței sunt: *distracțiunea* și *neatențiunea*. În contra acestor inconveniente avem să ne luptăm încontinuu. Gândul, sentimentul, înclinările copiilor trec repede de la un lucru la altul, și anume este dorința nemăsurată după joc, care zădărnicește direcțiunea și atențiunea spiritului pentru instrucțiune. De aceea dobândirea și menținerea atențiunii este una din sarcinile cele mai grele în școală. Principiile educațiunii și instrucțiunii ne indică mijlocele, acestea însă ar rămânea fără efect durabil, dacă învățătorul nu și-ar pune în joc toată forța sa morală spre a restabili atențiunea necesară. Dar învățătorul cu experiență știe, că nu este într'o di ca într'alta. Depinde mult cu ce dispozițiuni vin copiii la școală și cu ce s'a ocupat gândul lor acasă, ce au vădut și aușit prin stradă. Evenimente particulare ale

șilei, așteptarea șilelor libere de școlă, așteptarea de treceri plănuite, daruri primite sau numai făgăduite, jucării felurite, așezarea vacanției, și încă alte multe și multe lucruri contribuiesc la neatențiune. Iarăși greu este când școlarii trebuie să urmeze mersul ideilor învățătorului un timp mai îndelungat; căci ori-cât de interesantă ar fi predarea noastră, totuși putem face observațiunea neplăcută, când întrebăm fără de veste pe unul sau pe altul, *că nu toți elevii ne urmăză cu gândul.*

Lesne s'ar putea înșela învățătorul, dacă nu ar cunoște pe auditorii săi, vedând pe unii școlari ședând liniștiți și țintă la învățător; în aparență foarte atenți, și în realitate cu gândurile aiurea.

* * *

Să trecem acum să vorbim și de spiritele răsvrătitoare, destrăbălate, în contra cărora nu folosesc nimic, nici chiar cele mai aspre mijloace de corecțiune. Impulsul înăscut spre escese, turburare și nesupunere strică neconținut hotarul disciplinei, putându-se foarte nemerit a se aplica la aceștia versul lui Horatius:

«Naturam expellas furca; tamen usque recurret» ¹⁾.

Câte-odată se mai observă la aceste subiecte turburătoare încă și *crudimea* și plăcerea de a chinui animalele. Dacă această crudime e numai ca o urmare a manifestărilor de desgust a ómenilor spre o anume specie de animale, atunci se va perde cu timpul această crudime; iar dacă provine din instinctul înăscut, atunci ni se presintă problema cea mai grea a educațiunii.

Acelaș lucru este și *cu copiii cari fură*. Dacă acțiunea lor nu este din deprindere rea, ci cauzată de excitarea bolnavă nervoasă, nu putem face alt-ceva de cât să-î supraveghem neconținut și să regulăm impulsul activității lor.

¹⁾ Înțelesul liber al acestor vorbe este: *«Natură! poți să-l alungă cu forța; el iarăși se va întoarce.»*

Pentru acești copii, cu purtări rele permanent, ¹⁾ metoda recomandată a blândeții nu mai este suficientă. Aci numai o personalitate înzestrată cu energia voinței, consecvență în toate actele, cu rațiunea limpede și sânge rece, *cu răbdare și iubire supra-umană*, ar putea să-vârși vre-o minune!

* * *

Cât de diferit se manifestă firea în anii copilăriei, pe timpul frecventării la școală, ca: modestia, bunătatea naturală, iubirea de aprópele, supunerea voiósă, familiaritatea, încrederea în învățator, într'un cuvînt acéstă purtare în adevér copilărescă, plină de naivitate, este cam de regulă proprie numai școlarilor din cursul primar. Cu vârsta se împuținéză aceste calități interesante și plăcute, cu totă înmulțirea cunoștințelor și influința educațiunei din școală. Și inimele june lasă tot mai puțin să străbată în afară blândețea și frăgezimea sentimentelor. Causa o găsim în *precocitatea desvöltărei fizice, în modul desvöltărei cugetărei și a sentimentelor, principalmente însă în influența mediului încunjurător.* ²⁾

Este timpul a încheia șirul reflexiunilor și observărilor noastre pedagogice asupra *individualității*. Un ultim cuvînt de rezumare credem că și-ar mai avea încă locul. Ceea ce este pentru agricultorul harnic, dibaciū și prevădător cultura câmpului său, este și pentru educator siguranța în *priceperea naturei copilului*. Din toate punctele de vedere și pentru unul și pentru altul este o sarcină și o problemă grea, în a cărei deslegare, *pe lângă o pregătire prealabilă*, ajută mai cu seamă *ocasiunile favorabile, și o frecventare mai intimă cu lumea*.

Ferice de învățatorul, care a știut să se indentifice cu spiritul artei de a se conduce și de a preda în școală,

¹⁾ În articole speciale vom vorbi despre scóele de *corecțiune*, despre ființa, modul de organizare și importanța lor.

²⁾ Ciae ar putea tăgădui furtiririle fuaste ce au asupra tinerimei exemplele rele, *din familie, societate și școlă?*

în mod inteligent și uman, având totdeauna în vedere *individualitatea*, așa de mult variată a copilăriei! Despre el s'ar putea dice ceea-ce plin de satisfacere dicea Cicerone despre Isocrat:

«Că îndemna pe unul cu pîntenii și reține pe altul cu hățul. (De Orat. III, 9).

În privința ajutorului pozitiv, ce educatorul trebuie să dea pentru dezvoltarea *individualității* și când și cum să-l dea, merită a fi citate vorbele lui Schiller din *Wallenstein*, ca un adevărat simbol pedagogic pentru toate popoarele și în toate timpurile:

«Este o plăcere, cum deșteptă, cum înlăresce, cum animază totul împrejurul lui, cum fie-care putere se pronunță, cum fie-care devine mai strălucit în apropierea lui. Din fie-care face să iasă puterea sa proprie, o cultivă, lasă pe fie-cine să rămâie ce este, vegheză numai să fie în tot-d'a-una la locul potrivit». ¹⁾

¹⁾ «Piccolomini» I act, scena 4, unde Max se exprimă către Questenberg în privința lui WALLENSTEIN».

DEPRINDEREA ¹⁾

Un despot va exista în totdeauna, care va domina omenirea, și încă cu o putere nemărginită, precum a domnit de la începutul lumii : acest domn absolut este *deprinderea*.

În fața puterii sale chiar voința cea mai tare a cedat. Ea nu cunoște deosebire de vîrstă, de sex, de pozițiune, de ranguri sociale. Cu forța a făcut legi la popoare întregi și regulază viața fie-cărui individ. Ea este care schimbă în sclav pe omul cel mai liber și pe sclav îl face nesimțitor la *apăsare*. Ea face să progreseze virtutea ; dar durere, tot ea face să înainteze și vițiul. Aliatul ei credincios, ba putem dice chiar basa existenței ei, este *timpul*. Nu cunosc un singur om, care cel puțin în trecăt, să nu fi stat sub farmecul ei. Ea scie să ne încunjure cu lanțurile ei, ni le face pe nesimțite plăcute, în cât nici nu ne gândim să ne aparăm de ele ; și ca să ne scăpăm de ele, ar trebui o luptă și o energie de voință extra-ordinară.

1) Acest articol s'a publicat pentru prima oară în revista : «Invățămîntul primar», anul 1898, numerele 1 și 2.

Puterea deprinderii o recunoscără și cei vechi. Plutarh dice chiar că : « *Virtutea nu e de cât o lungă deprindere.* » În timpurile mai noi, educatorul Campe ne arată în al său « *Robinson* » o iconă foarte vie despre influența deprinderii. Cei mai mari poeți din toate timpurile vorbesc de asemenea de puterea deprinderii : Schiller, în « *Mórtea lui Wallenstein*, » actul I, scena 7 se exprimă :

„Din lut este omul format,
Și doica lui este deprinderea.“

Și Goethe face pe *Egmont* în ultimul act să exclame :

« Dulce viață ! Deprindere frumoasă și plăcută
a existenței și a faptelor, de tine să mă
despart ! »)

Să examinăm puțin mai de aproape această putere mare internațională, care nu întreabă pe ce treptă de cultură este poporul, ce limbă vorbește, dacă se bucură de progresul intelectual, sau vegetează încă în starea primitivă ca animalele. Abia născut *copilul*—om este deja supus puterii ei. Prima hrană, laptele matern, devine deprindere. Când schimbarea de alimentare se poate face, fără a se periclita organele cele fragede, încet—încet trebuie să deprindem copilul cu altă hrană. Cu cât el se măresce, cu atât i se dă și deprinderii o întindere mai mare. Dupe ce copilul a făcut sute de încercări zadarnice de a se ridica în picioare, de a se ține în echilibru, de a face câți-va pași, numai atunci se obișnuiesc să umble. Nerăbdător, cere când una, când alta ; dacă i se refuză, atunci răutăciosul micuș se mânie, țipă, ȕiua și nóptea, fără să-i pese că turbură liniștea părinților. Și dacă l-am lăsa în voia lui, ar deveni în adevăr chinul tuturor din prejurul său.

Nu voim de loc să atingem sentimentul mamelor

1) Pe Schiller și Goethe noi îi considerăm ca mari pedagogi ai lumii. Și necontenit vom utiliza ideile lor, care sunt veșnice adevăruri.

tinere; în hatârul lor să admitem excepțiuni. Și o fac bucuros, căci mare stimă am eu de adevăratele mame. Cu drept *Fenelon* a ȕis, că numai prin bune mame se va regenera neamul omenesc. Însă tocmai duiósele mame să nu uite că *ręutatea* este cam regulă generală la acești *micę cosmopoliți*. O povața seriósă mă simt dator să dau, de alt-fel o povața pe care o simte fiecare că este fórtę importantă. Cât se póte de timpuriu trebuie să luptăm în contra acestei *ręutări*, și trebuie să deprindem copilul cu supunerea necondiționată, chiar de la început. Supunerea este una din deprinderile cele mai grele, dar și din cele mai importante, fiind-că supunerea la voința altora trebuie să însoțescă pe om în tot drumul vieței sale, cel puțin în anumite casuri; și dacā nu s'a obișnuit cine-va cu ea din copilărie, cu atât mai greú îi va veni mai târziu. Urmările amare singur el le va ispăși!

Dacā copilul s'a inițiat și s'a deprins cu supunerea la voința părinților, *lăsându-i-se însă individualitatea lui să i se desvolte liber*, atunci tóte faptele lui i se vor regula după poruncile și sfaturile lor. Când mai târziu va sosi timpul să iasă de sub tutela părinților, cu greutate și cu regret se va desface de starea care-i devenise o deprindere plăcută și va trece în cercul unor deprinderi noi, adică să cugete și să lucreze *spontan*.

În educațiune deprinderea jócă un rol fórtę însemnat. Se scie, că totala educație a tinerimii se baséză pe *exemplu, instruire și deprindere*. Îndatorirea acesteia din urmă este să obișnuiască copilul numai cu ceea-ce este bun și să-l desvețe de defecte. Pomușorul înclinând să crească strâmb, póte fi îndreptat numai până când seva este încă tineră, căci până atunci el este încă mlădios; tot așa și deprinderile se fac și se desfac mai ușor în tinerețe. Bogata și armoniósă noastră limbă are o mulțime de exemple în acéstă privință. Aducă-și cine-va aminte de ingeniósele ȕiceri și proverbe ale poporului nostru.

Nimic nu e mai vătămător de cât de a răsfața tine-
rimea, înțelegând prin acest răsfaț obișnuirea cu traiul
bun în ori-ce privință, care ar putea pricinui cu timpul
neplăceri *fisice*, ori *psichice* durerose. Câți copii, răs-
fațați în copilăria lor, n'am văzut noi, cari apoi în *școla*
vieței au trebuit să facă cunoscința și cu partea cea
aspră a *deprinderii*.

E ciudat, că usul limbei în cele mai multe casuri,
când întrebuițeză cuvîntul *deprindere*, îi dă un înțeles
rău, în cât însemneză mai în totdeauna înrădăcinarea
adâncă a defectelor: defect din *deprindere*, bețiv din
deprindere, cartofor, mincinos, înșelător, lingușitor, hoț
din *deprindere*. De ast-fel de defecte morale cu mare
anevoianță se scapă omul; iar de unele, dacă răul este
înaintat, aprópe în tótă viața va fi stăpânit. Și ce stare
vrednică de plâns!—La sus numiții: bețivi, cartofori,
mincinoși, înșelători, lingușitori hoți, etc. etc., vițiul,
crima chiar, găsesce óre-care motivare în *deprindere*,
prin starea patologică în care se află omul prin însu-
șirea răului. Nu este vorba aci de scuzarea acestor
vițiuni, ci de constatarea unor fapte. *Deprinderea* la rău
este mai ușoră și mai generală de cât *deprinderea* la
bine; asemenea și germenul rău care dormiteză în om
se deșteptă mai lesne de cât cel bun. Acesta ne pro-
béză și expresiunea: *păcat din deprindere*, dar nici o
dată nu se șice *virtute din deprindere*!

Expresiunea ce o aușim câte odată «*om al deprin-
derii*» póte cuprinde în sine ori laudă, ori dojană: o
putem aplica la un om care e deprins cu regularitatea
cea mai punctuală, cât și la unul cu totul contrariu.

Cu cât individualitatea este mai puternică, cu cât se
distinge mai mult omul prin voința sa și prin puțința
de a săvârși ceva bun, cu atât el va fi mai puțin stă-
pânit de puterea *deprinderii*, negreșit a *deprinderii*
spre rău.

Domeniul stăpânirii *deprinderii* variază în întindere
la diferiți indiviđi. Sunt ómenî, cari se simt nefericiți,

dacă împrejurările fac să li se schimbe câtuși de puțin modul lor de trai. Aceste *naturi*—*mașine* suferă dacă trebuie să se scole vre-o dată mai de dimineță, sau dacă sunt nevoiți să se culce mai târziu, ori să se priveze când-va de repausul de după masă. Schimbarea orei mesei, schimbarea hranei, ori a băuturii obișnuite, acesta o simt și o consideră ei ca un mare sacrificiu; și dacă ar trebui să-și schimbe locuința, să întreprindă vre-o călătorie, foarte cu greu se pot hotărî să-și părăsască pentru cât-va timp obiceiurile favorite; unii chiar cad într'un fel de stare maladivă.

Acești oameni prosaici sunt adevărați sclavi ai deprinderii; și privindu-i ai crede că mai lesne s'ar opri mașina întregului lor organism, de cât să se abată din mersul obișnuit. Cu toate acestea și la asemenea oameni pare-că s'ar putea aplica frasa obișnuită: *«la urma urmelor se deprinde omul cu ori-ce»* și că: *«învățul are și desvêț»*; dar n'am putea în general susține această teză.

Nu există o localitate cu ore-care schimbare climatică; nu există ocupație, hrană sau băutură, la care omul nu s'ar putea obișnui, în cas de nevoie. Mai mult încă, nu există o privațiune, o nenorocire, o stare durerosă fizică sau psihică, la care nu s'ar obișnui individul, când va sci să se lupte cu el însuși și cu mediul încunjurător. Dar și aci dascălul cel mai bun este *timpul*; și aci tot junimea se deprinde mai repede și mai ușor de cât bătrânețea. Cel ce s'a născut în bogăție și în lux și apoi, prigonit de sortă a sărăcit, trebuind acum să se deprindă cu nevoia și lipsa, mult mai îndelungat timp îi va trebui să uite ce a perdut, să-și uite nefericirea, de cât săracul care nici odată n'a cunoscut zile mai bune și deprinderi mai plăcute.

Tot așa și orbul din naștere nu consideră ca o nenorocire mare lipsa vederii, ca acela care din vre-o întâmplare nenorocită a devenit orb. Viața pentru el nu mai are nici o valoare, și trebuie tot numai prin luptă

să ajungă să se deprindă și cu orbirea. Precum am văzut în unele țări, că locuitorii munților s'au deprins să mănânce arsenic; cum fumătorii pasionați se deprind cu *otrava*, ce ar putea fi primejdiosă vieții aceluia al cărui organism tîner n'ar fi preparat la acesta, tot așa corpul omenesc se poate deprinde a suporta dureri și bóle. Inșă, precum am șis la început, *deprinderile neînfrânate* pot degenera într'o stare maladivă. Exemple avem destule; să se gîndescă cine-va la *delirium tremens*, la *morfiomanii*, la *cleptomanii* și la câte altele. Și iarăși, precum trebuie să se deprindă cel favorisat odată de noroc, când sórta apoi îl lovesce, cu sărăcia și nenorocirea; tot așa trebuie să se obișnuiescă gradat săracul, când îi suride un noroc neașteptat.

Când după o bóla îndelungată dobîndim iarăși sănătatea, deprinderea se face în mod natural, chiar în convalescență.

Ajungem în fine la chestiunea: ce nu poate fi obiect al deprinderii? Destul de precis resumăm răspunsul în aceste vorbe: totul ce este antipatic naturii sau individualității omului și toate acele sentimente unde avem anume în vedere *simpatia* sau *antipatia*, cum ar fi amicitia și iubirea, precum și contrariul lor. În punctul întâiu ar fi imposibil ca un om să devie prin deprindere artist, când i-ar lipsi orî-ce talent și simț pentru artă, musică, pictură, etc. Omul de o natură șovăitoare, timidă, nici odată nu se va deprinde cu tăria sufletescă și energia în acțiunile sale; violentul nici o dată, în mod absolut, cu blîndețea, nici prostul cu prudenta. Tot așa este cu sentimentele strâns legate de natura omului. Fiind-că în trăsuri generale privim *deprinderea* în tota sfera ei, nu ne vom oprim numai la cele arătate. Trebuie să vorbim și de un alt fenomen important al vieții omului. Nu putem lăsa să nu vorbim de farmecul tinereții!

Se poate óre ocoli să nu șicem un cuvînt de amorul

curat, ingeresc, ce se ivesce pe neașteptate și nechemat, în primăvara vieții?

«Atât pentru flăcăi, cât și pentru fete amorul nu este o glumă, un libertinagiū, ci o simțire duiosă, amestecată cu dulcēța și tristețā și care se arată în cantece de o poetică melancolie... Depărtat și de sensualitatea brutală și de subtilități vaporose, acest sentiment naiv, sincer, caută fericirea prezentă în satisfacerea unei afecțiuni legitime.»¹⁾

Ori cât de mare este puterea deprinderii, amorul însă stă în afară de domeniul puterii ei. Nu ne putem închipui iubire din deprindere, precum nu ne putem închipui amicitie, vrăjmășie din deprindere. Cu acesta însă nu voim să șicem că doi omeni trăind neconținut unul lângă altul nu s'ar putea obișnui unul cu altul; nici acesta, că după ce traiul împreună s'a făcut o deprindere plăcută, n'ar putea iarăși acești doi omeni să se desobișnuiască și să se înstreineze unul de altul. În cazul din urmă ajută și o despărțire de o durată mai lungă; desobișnuirea se va face mai repede sau mai greu, dupe gradul simpatiei reciproce.

Fără nici o discuție, un rol însemnat îl jocă deprinderea în căsătorie; și n'ași șice prea mult, dacă ași afirma că ea înlocuesce de multe ori dragostea, ba că formeză, din nenorocire, la unii chiar singura legătură între acei, în cari s'aū stins tôte sentimentele, pe care se pôte fonda unirea a douē ființe. Făcēndu-se așa numita căsătorie de *conveniențe sociale*, sau din considerațiuni materiale, deprinderea va ține locul dragostei conjugale ce a lipsit chiar de la început, în cât se nasce un raport reciproc de *indispensabilitate*, care în multe casuri se ia drept iubire.

Tocmai contrariul se observă la căsătoriile fondate pe dragoste.

¹⁾ Veși disertația Domnului Gheorghe Adamescu: „*Poesia populară Română*” pagina 24, de asemenea scrierea Domnului I. Crăciunescu:

«Le peuple roumain d'après ses chants nationaux. pag. 128.

Cu cât soții de la început au simpatie mai mare unul de altul, cu atât sentimentul poate să pierdă din ce în ce din intensitatea lui. Se poate schimba într'un caracter nobil, constant, chiar adânc; însă această ardore, acest dor, această plăcere, cari sunt semnele cele mai inviderate ale iubirii, se vor micșora din ce în ce prin puterea deprinderii, printr'o suflare rea, omoritoare.

Acei ce voesc să-și conserve mult timp fericirea lor conjugală trebuie neconținut să se lupte în contra deprinderii *spre indeferență*, la care se ajunge prin întreruperea desă a traiului obișnuit, prin petreceri, voiajuri, despărțiri pe un timp oare-care, și alte împrejurări, pe cari omul ce voesc să-și aibă fericirea casnică neturburată, e dator să le înlăture.

Un interes deosebit se cuvine să avem de deprinderile vechi, și anume nu a *individului în parte*, ci a *popórelor—datinele strămoșesci—*, cari au devenit un drept al obiceiului. Aceste datine nu sunt create de o poruncă expresă, nici de o putere legislativă; ele s'au născut din conștiința poporului, continuă prin *el* și se transmit și generațiunilor viitoare. *Obiceiurile juridice*, cărora li se atribue adesea-orî putere de lege, sunt de multe-orî *o lege nescrisă*, care mai cu deosebire, dacă se restrânge într'un cerc mai mic, ni se invederează calitățile orî defectele deprinderilor omenesci.

Resumând, *deprinderea* constrânge libertatea voinței omului, formeză *«categoricul imperativ»*, dupe care omul își regulază viața; adesea tâmpesce sentimentele și calitățile noastre, coborând pe om din desăvârșirea firei sale, la un nivel mai jos, câte odată chiar la *degradare!*

În nici un punct nu putem asemăna pe om cu celelalte animale ca în deprindere. Deprinderea însă stăpânesce animalele, cu un despotism mai nețermurit de cât pe om. Mii de exemple s'ar putea cita.

Câte-va însă sunt de ajuns spre a lămuri aserțiunea noastră. Dacă vitele se întorc séra de la pășune la un

timp hotărît ; dacă turma, fără călăuză își găsesce drumul spre sat ; dacă fie-care vită își scie poteca obișnuită spre staulul ei, numai deprinderii i se datoresce această. Cine n'a observat, călătorind cu trăsura, că caii se opresc de la sine pe la anumite puțuri, pe la cârciumi, la cart de obicei s'a oprit mai înainte vizitiul, ori stăpânul lor ?

Un exemplu tipic de puterea deprinderii, în bine, ne dă anecdota din istoria Poloniei : « *Calul lui Cosciusco* ». Dar și câte năravuri n'au unele animale numai din deprindere !

Calul se obișnuiesc atât de mult cu stăpânul său, în cât începe să necheze când stăpânul lui, ori vizitiul intră în grajd ; e adevărat însă că foarte iute se poate deprinde și cu un alt stăpân.

Mai mult de cât toate animalele, câinele este supus deprinderii, observând totdeauna și deprinderile stăpânului său. Dacă câinele se obișnuiesc cu regula casei ; dacă ocupă cu plăcere în tot-deauna locul destinat, în timpul mesei ; dacă latră și dă din cîdă când stăpânul său își ia pălăria și voesce să iasă din casă ; sau dacă salută cu semne vițibile de bucurie când stăpânul său vine acasă, toate acestea se baséză pe deprindere.

Cunosc un cas, în care deprinderea se întinde pe un spațiu exact de timp. Un câine însoția regulat dimineța pe stăpânul său la biuroū, apoi se întorcea acasă ; la ora 12 fix, în fie-care zi, da de înțeles servitorului prin lovitură în ușa, că voesce să iasă, se ducea țintă la biuroul stăpânului, ca împreună să mērgă de acolo la birt.

Cum ómenii se deprind cu câinii și câinii cu ómenii, ne arată nenumăratele manifestări de durere, când unul perde pe altul ! Cine poate uita : « *Câinele soldatului* », de Gr. Alexandrescu ? Ne coprinde de duioșie devotamentul sērmanului animal, care móre pe mormîntul stăpânului său ! Aci nu se poate aplica expresia : « *ani-*

mal supus deprinderii», într'un înțeles înjositor, căci deprinderea coprindea aci: devotament, statornicie, fidelitate.

Când vor putea domni în lume aceste frumoase vorbe: *devotament, statornicie, fidelitate*?... Numai atunci vor eși și *scepticii moderni* și pesimiștii din starea lor vejnîc plângătoare !...

DE ACELAȘ AUTOR:

AUGUST HERMANN NIEMEYER'S VERDIENSTE UM DAS SCHULWESEN.
Leipzig, Hoffmann, 1892. (3 lei).

CARTE DE CITIRE GERMANĂ pentru Români. București, Socec,
1897 (lei 3,50).

COMENTAR LA CARTEA DE CITIRE GERMANĂ. București, Tipografia
Universală, 1897 (două fascicole, 2 lei).

ROLUL STATULUI ȘI AL FAMILIEI ÎN EDUCAȚIUNE. Câmpulung, Tip.
Valescu, 1897. (60 bani).

CULTURA MORALĂ A TINERIMEI. Câmpulung, Tipografia Valescu,
1898. (60 bani).
